

УДК 94(477)

Олена Лугова

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДОПОМОГА УКРАЇНЦІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ 1918–1920 РР.

У статті проаналізовано складне становище Східної Галичини після завершення Першої світової війни та соціальну взаємодопомогу галичан у 1918–1920 рр. Охарактеризовано діяльність Українського громадянського комітету в цей період.

Ключові слова: Східна Галичина, польська окупаційна влада, Український громадянський комітет, секція, соціальна взаємодопомога.

Актуальність проблематики ґрунтується на тому, що організація та діяльність Українського громадянського комітету (далі – УГК) стала дієвою формою соціальної взаємодопомоги українців Східної Галичини 1918–1920 рр. Досліджувана тема має цінне наукове значення, оскільки дає змогу розкрити особливості самоорганізації галичан у гуманітарній сфері.

Наукова новизна полягає у тому, що у публікації на основі об'єктивного і комплексного підходу, аналізу архівних матеріалів проаналізовано історичні реалії, в яких перебували західноукраїнські землі після I світової війни, та соціальну взаємодопомогу українців Східної Галичини 1918–1920 рр.

Об'єктом дослідження є суспільно-політичні та соціальні процеси, які відбувалися в Східній Галичині в цей час, спрямовані на найшвидше входження цих земель до Польської держави.

Предмет дослідження – соціальна взаємодопомога українців Східної Галичини 1918–1920 рр. на прикладі УГК.

Основна мета публікації полягає у тому, щоб на основі об'єктивного, комплексного аналізу дослідити соціальну взаємодопомогу українців Східної Галичини 1918–1920 рр.

Завдання дослідження ґрунтуються на аналізі основних методів, засобів і механізму діяльності УГК у здійсненні соціальної взаємодопомоги українців Східної Галичини в досліджуваний період.

Основу джерельної бази статті складають архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України у місті Львові.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. Становище Східної Галичини після I світової війни розкрито у працях Т. Гальцької-Дідух [1], І. Дерев'яного [3], Л. Зашкільняка [4], П. Мірчука [8]. Діяльність правничої секції УДК подано у статті І. Гловацького [2]. Однак діяльність УГК як соціальної взаємодопомоги українців Східної Галичини не була належно досліджена. Саме в цьому і полягає новизна публікації.

Обсяг статті не окреслює всіх питань досліджуваної проблематики. Автор вважав за необхідне зосередити свою увагу на дослідженні діяльності УГК як організації взаємодопомоги українців Східної Галичини.

Закінчення I світової війни не принесло очікуваного полегшення для українського народу. Одразу ж розпочалася визвольна війна, в результаті якої українці прагнули здобути омріяну свободу. В результаті цього масштаби руйнувань на західноукраїнських землях значно збільшилися. Зросла і кількість людських втрат.

Становище українського населення Східної Галичини ще більше погіршилось після відступу Української Галицької армії 22 листопада 1918 року зі Львова. Українці залишились сам на сам з чужою окупаційною владою без легальних засобів захисту своїх національних прав. Польська влада проводила грабіжницьку політику стосовно українського населення, обкладаючи його численними контрибуціями, проводячи реквізиції майна українських громадян та установ [6, с. 64].

Після захоплення всіх галицьких земель польська влада розподілила їх на Львівське, Станіславське та Тернопільське воєводства, які отримали спільну назву "Східної Малопольщі". Для збільшення відсотку поляків у Львівському воєводстві в його склад було включено польські етнічні повіти. Південно-західні українські етнічні території навпаки віддано до складу польського Краківського воєводства [7, с. 10]. При встановленні кордонів воєводств не брався до уваги етнічний чинник, що зумовило розпорошення українського населення.

Правовий статус Східної Галичини, починаючи із 1918 року, не був остаточно визначений. Згідно з міжнародними угодами, Галичина не перебувала в складі Польської держави в цей час. Така ситуація зберігалася до 1923 року. До цього часу ці землі перебували під протекторатом Ліги Націй. На них поширювався суверенітет країн Антанти [1, с. 11].

Однак таке офіційне становище Галичини не перешкоджало польській владі запроваджувати свої порядки та дискримінувати українське населення в усіх напрямках суспільного-політичного життя [4, с. 456]. Визначальною подією у підпорядкуванні Галичини стала ліквідація автономії краю.

У 1918 році польський уряд скасував крайовий сейм та крайовий виділ в Галичині. Наступним кроком була заборона навчатися у вищих навчальних закладах Львова молодим українцям, які не прийняли польського громадянства і не відслужили в польській армії [8, с. 22].

Польська влада в цей час пережила низку політичних криз, проте спільною рисою стала дискримінація українського населення, утиски його національних та політичних прав. Дієвим засобом реалізації такої політики стало запровадження у 1918 році військово-польових судів [11, арк. 177]. У той час вони мали назву "наглих судів". Ці установи діяли до 1934 року. Судовий процес із винесенням вироку тривав 12 годин, а на апеляцію відводилось лише 24 години [3, с. 125]. Звичайно, такі умови провадження судового процесу не сприяли винесенню позитивних вироків для українців.

Польська влада перешкоджала діяльності українських організацій. Не були виключенням і гуманітарні інституції. 30 липня 1919 року на загальних зборах галицького Товариства Червоного Хреста, яке було автономною філією австрійського Червоного Хреста, польська більшість перейменувала його Малопольський відділ польського Червоного Хреста. Це призвело до унеможливлення роботи українців в цій організації [6, с. 83].

В таких умовах постійного переслідування українська громадськість створює 4 грудня 1918 р. УГК, який прагнув захищати права українського населення перед польською владою. А наступного дня польський Тимчасовий Комітет повідомив, що він взяв до уваги факт про створення УГК із застереженням, що його діяльність буде спрямована на задоволення щоденних потреб і охорони українців у Львові [13, арк. 1]. Завданням УГК було репрезентувати українське населення перед окупаційною польською владою.

Очолював комітет Степан Федак – директор фінансової інституції "Дністер". Його заступниками були професор Львівського університету – Кирило Студинський та крилошанин львівської капітули – о. Леонтій Куницький. Посади секретарів обіймали Володимир Целевич та Гнат Паньчишин. До складу комітету теж входили: єпископ Йосип Боцян, директор земельного банку Леся Кульчицький, директор "Народної торгівлі" Микола Заячківський, директор крайового кредитного союзу Омелян Саєвич, голова українського педагогічного товариства Осип Макарушка, редактор часопису "Вперед" Порфір Буняк, лікар Маркіян Паньчишин та інші [2, с. 22].

До травня 1919 року комітет мав статус місцевої організації для надання допомоги українському населенню міста Львова. І лише після захоплення поляками всієї Східної Галичини він отримав статус крайового. На початку 1919 року Л. Ганкевич і С. Федак виклопотали у генерала Розвадовського, коменданта Львова, дозвіл на узаконення діяльності УГК. Однак статут комітету був затверджений рескриптом намісництва лише 21 червня 1920 р. після попереднього погодження із дирекцією поліції у Львові [12, арк. 9]. У цьому документі зазначалось, що метою діяльності УГК є надання моральної, матеріальної, санітарної, педагогічної та правничої допомоги українському населенню Галичини. До складу цієї організації мали право вступати як звичайні громадяни, так і громади, товариства та інші юридичні особи [12, арк. 4]. Процес легалізації УГК був складний та тривалий, оскільки польська влада не вітала утворення нових українських організацій, навіть гуманітарних.

Найвищим органом комітету був загальний збір усіх членів комітету. Також було створено малу раду комітету, що займалася поточними справами та вищу раду, яка вирішувала основоположні питання щодо діяльності цієї організації [12, арк. 6–7]. Адміністрація комітету мала назву "Екзекутивний виділ" і заходила у Львові за адресою вул. Руська, ч.3 на другому поверсі [14, арк. 2].

УГК був багатофункціональною організацією, яка складалася з ряду секцій. Кожна із секцій працювала в певному напрямі соціальної галузі.

Основна сфера діяльності секції допомоги полягала у наданні фінансової, матеріальної та продовольчої допомоги голодуючому населенню міста Львова, родинам, чії чоловіки загинули у війні та сім'ям інтернованих, школярів. Допомоги потребувала значна кількість населення. Однак через відсутність коштів секція не могла охопити своєю діяльністю все нужденне населення. Щомісячно видавалася допомога приблизно на 30 тис. марок. Для підвищення ефективності своєї роботи секція планувала запровадження дешевих громадських кухонь. Проте цей задум не був реалізований через кошти, дорожнечу та нестачу харчів. Керівництво секції розміщувалося у приміщенні адміністрації УГК [14, арк. 2].

Діяльність секції інтернованих полонених, арештованих і німечин поширювалася на інтернованих, полонених та поранених українських солдатів, офіцерів, що перебували у польському полоні у Львові; на арештованих цивільних українців, які відбували ув'язнення у Львові. Секція утримувала чотири кухні, які готували їжу для більш тисячі осіб. Ця допомога обходилася у 200 тис. марок щомісяця. Окрім цього секція надавала грошову та матеріальну допомогу особам, що поверталися із польського полону. На ці потреби щомісячно виділялось 40 тис. корон. Управління цієї секції теж розміщувалося у приміщенні головної управи комітету [14, арк. 2].

Керівництво самаритянської секції розташовувалося на вулиці Бляхарській, ч. 2, I поверх. Очолював секцію М. Паньчишин. Секція опікувалася українськими полоненими та арештованими особами, які перебували у таборах за межами Львова (Домб'ю, Вадовацях, Стршалковій, Брест-Литовську, Ланцуті, Модліні, Дембліні, Тухолі, Щипюрні, Віснічу, Серадзи). Допомога цієї секції в окремі часи надавалась близько 10 тис. особам. Більша частина засуджених перебувала у жалюгідних умовах утримання і потребувала харчів, одягу, білизни, взуття, мила, дезінфекційних засобів тощо. Працівники секції відвідували табори та привозили найбільш необхідні речі. Окрім цього діяльність секції була спрямована на боротьбу із інфекційними хворобами у краї, надання безкоштовної лікарської допомоги і ліків українському населенню Львова. Важливою складовою роботи самаритянської секції була опіка над військовими інвалідами. Для покращення ефективності роботи секції передбачалось відкрити у Львові притулок та лікарню для інвалідів [14, арк. 2–3].

Секція "посередництва праці" здійснювала пошук роботи для безробітного українського населення. Непереборною перешкодою у поширенні діяльності секції на всю Галичину стала нестача коштів, які були вкрай необхідні для друку оголошень у часописах та адміністративні видатки [14, арк. 3].

Правничка секція займалася підготовкою прохань про звільнення полонених та інтернованих, наданням юридичного захисту українським обвинуваченим місцевою та центральною польською владою [14, арк. 3]. Адміністрація правничої секції спочатку розміщувалася у канцелярії Голубовського на вулиці Бляхарській, а згодом її перенесено на вулицю Домініканську, ч. II на другому поверсі [9, с. 54].

УГК на початковому етапі існування був неспроможний надати дієву правничу допомогу українцям, що перебували у в'язницях та таборах. Ряд українських адвокатів зголосилися безкоштовно захищати українців в польських військових судах. Окрім адвокатів-українців такі ж безкоштовні послуги надавали єврейські правники [10, с. 15]. В рамках діяльності правничої секції здійснювався активний правовий захист українців у політичних процесах того часу, а також розроблялись основні засади національної ідеї [2, с. 27].

Діяльність урядничої секції полягала у наданні допомоги українським службовцям колишньої Австрійської імперії, які із приходом польської влади були звільнені. На той час таких осіб нараховувалось кілька тисяч. Проте через відсутність коштів допомога надавалась лише тим, що залишились без засобів існування [14, арк. 3].

Робота шкільної секції скеровувалася на створення приватних українських шкіл, організацію бурс та інститутів, а також на надання матеріальної допомоги українським вчителям. Все це можна було здійснити лише у тісній співпраці з іншими українськими громадськими організаціями [14, арк. 3]. Також ця секція прагнула допомогти Українському педагогічному товариству (далі – УПТ), тому створила відділ під назвою "Рідна школа". У червні 1920 р. УПТ прийняло "Рідну школу" під свою управу. У 1923 р. на загальних зборах УПТ вирішено схвалити нову назву – "Рідна школа – Українське педагогічне товариство" [5, с. 138].

Не менш важливою є діяльність секції надання допомоги гірським повітам. У повоєнних умовах мільйонному населенню гірських територій загрожували голод та інфекційні захворювання. Таку ситуацію спричинив неврожай та вилучення худоби під час війни. Працівники секції збирали харчі та передавали голодуючому населенню [14, арк. 3].

Окрім цього при УГК існували ще секції опіки над інвалідами, допомоги емігрантам з Наддніпрянської України, американської допомоги, постачання, реєстрації військової шкоди, майстерень і жіночих робіт, артистична. Повітові та місцеві УГК організовувались у Перемишлі, Станіславі, Коломиї, Стрию, Самборі, Бережанах, Підгайцях, Чорткові [14, арк. 1]. Вони провадили таку ж діяльність як і УГК у Львові.

Отже, УГК, діяльність якого розпочалася в під час українсько-польської війни, зумів стати легальною центральною українською установою в умовах окупації Східної Галичини польською владою. А також УГК на той час був єдиною безпартійною аполітичною гуманітарною інституцією, до складу якої входили представники всіх політичних напрямків. Ця організація користувалася довірою та підтримкою населення Галичини. В такій складній та невизначеній ситуації діяльність УГК стає об'єднавчим чинником всіх українських політичних сил, що існували в цей час на Галичині, оскільки різні політичні партії сприяли та допомагали комітетові у його діяльності. На початок 1920 року УГК перетворилася на потужну організацію із десятками філій в усій Галичині. Це було можливим лише при умові спільної, жертвовної та злагодженої роботи громади.

Список використаних джерел

1. Гальцька-Дідух Т.В. Східна Галичина і Ризька мирна конференція (1920–1921): автореф. дис... канд. істор. наук: 07.00.01 "Історія України" / Національна академія наук України. Інститут народознавства. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2001. – 21 с. 2. Гловацький І. Ю. Роль колегії оборонців в

організації правового захисту політичних в'язнів у політичних судових процесах у Східній Галичині (1918–1926 рр.) / І. Ю. Гловацький // Вісник Хмельницького регіонального управління та права. – Хмельницький, 2003. – № 2 (6). – С. 21–27. 3. Дерев'яний І. До проблеми окупаційного характеру польського режиму на західноукраїнських землях у 1918–1939 рр. / І. Дерев'яний // Волинська трагедія. Через історію до порозуміння. Матеріали конференції. – Луцьк, 2013. – С.121–128. 4. Зашкільняк Л. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л.Зашкільняк, М. Крикун. – Львів: Нац.ун-т ім. І. Франка. – 2002. – 752 с. 5. Кость С. Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: ідейно-концептуальні засади, періодизація) / С. Кость – Львів, 2008. – 271 с. 6. Кривава книга. Матеріали до польської інвазії на українські землі Східної Галичини 1918–1919 року. – Відень: Вид-во ЗУНР, 1919. – Ч. 1. – 185 с. 7. Кубійович В. Західноукраїнські землі в межах Польщі. 1920–1939 / В. Кубійович. – Чикаго-Нью-Йорк, 1963. – 31 с. 8. Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки / П. Мірчук. – К.: Укр. вид. спілка, 2007. – Вид. 3 тє. доп. – 1008 с. 9. Навроцький О. Початки УВО у Львові / О. Навроцький // Срібна сурма. Статті й матеріали до діяння Української Військової Організації / [Упор. З. Книш]. Торонто, Б.р. 36. 2: Початки УВО у Галичині. – Торонто, 1963. – 167 с. 10. Рибак М. Листопадові дні і військовий суд у Львові / М. Рибак // УГА. Матеріали до історії. – Вінніпег: Видавництво Д. Микитюка, 1960. – Т. II. – 383 с. 11. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАЛ України), ф. 121, оп. 1, спр. 22, 181 арк. 12. ЦДІАЛ України, ф. 462, оп. 1, спр. 1, 41 арк. 13. Там само, спр. 2, 32 арк. 14. Там само, спр. 3, 68 арк.

Елена Луговая

СОЦИАЛЬНАЯ ВЗАИМОПОМОЩЬ УКРАИНЦЕВ ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЫ 1918–1920 ГГ.

В статтє проанализировано трудное историческое положение Восточной Галичины после окончания Первой мировой войны и социальную взаимопомощь галичан в 1918–1920 рр. Отображено основания и деятельность Украинского общественного комитета в этот период.

Ключевые слова: Восточная Галичина, польская оккупационная власть, Украинский общественный комитет, секция, социальная взаимопомощь.

Olena Lugova

THE SOCIAL MUTUAL AID OF UKRAINIANS OF EASTERN GALYCHYNA 1918–1920

The article analyzes the difficult historical position of Eastern Galychyna after ending World war I and and social mutual aid of Galician in 1918–1920. Highlights the foundation and activities of Ukrainian Citizen committee in this period.

Key words: Eastern Galychyna, polish occupation power, the Ukrainian Citizen committee, section, social mutual.

УДК 94(477) “192/199”

Ірина Гуменна

УКРАЇНСЬКІ СТУДЕНТСЬКІ ТОВАРИСТВА У РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.

У статті проаналізовано внесок українських студентських товариств у розвиток освіти і науки Східної Галичини першої третини ХХ ст. Висвітлено особливості діяльності українського студентства стосовно поширення освітніх знань серед населення, сприяння видавничій справі, дослідження філології, юриспруденції, історії, медицини та інших наукових напрямків, що сприяли активізації національної свідомості.

Ключові слова: Східна Галичина, українські студентські товариства, освіта, наука, перша третина ХХ ст.

Актуальність дослідження полягає у тому, що українські студентські товариства Східної Галичини здійснювали активну діяльність в усіх сферах життя краю. Зокрема, брали участь в суспільно-політичному, соціально-економічному, культурному розвитку Східної Галичини. Однак, одним із найбільших внесків, здійснених українськими студентськими товариствами, було сприяння поширенню освітніх знань та розвитку науки.

Аналіз зазначеної проблеми свідчить про те, що українські студентські товариства, активно діючи у сферах освіти і науки, сприяли популяризації знань серед населення окресленої території,